

Zbiór artykułów naukowych. Gdańsk

Z 40 Zbiór artykułów naukowych. Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej "Pedagogika. Aktualne naukowe problemy. Rozpatrzenie, decyzja, praktyka. " (30.03.2016 - 31.03.2016) - Warszawa: Wydawca: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2016. - 112 str. iSbn: 978-83-65207-78-4, стр. 92-100.

Под –секция

Общая и дошкольная педагогика

Ткач Г.В.

кандидат педагогічних наук,
Харківський національний
економічний університет
ім.Семена Кузнеця, м. Харків

Корольова Г.В.

Харківський національний
економічний університет
ім.Семена Кузнеця, м. Харків

Роль засобів масової комунікації у відображенні передового педагогічного досвіду

Ключові слова: *засоби масової комунікації, передовий педагогічний досвід, школа, вчитель, теорія ППД, друга половина ХХ століття, форми відображення ППД.*

Keywords: *mass media, advanced pedagogical experience, school, teacher, theory of advanced pedagogical experience, second half of the XXth century, forms of reflection of advanced pedagogical experience.*

Сучасний етап розвитку суспільних відносин передбачає використання поняття «комунікація», яка є базовою умовою існування людської спільноти, характеристикою інформаційних процесів у соціумі. Комунікація, як формальна категорія знань, розглядається досить широко. Не набула сталості й дефініція терміну комунікація, свідченням чого є занадто велика кількість визначень: понад 120 за даними Ф. Данса і К. Ларсона на 1972 р., і понад 240,

за даними Д. Андерсена на 1996 р. [7]. Наприклад, відомий дослідник семіотики Р. Якобсон визначив комунікацію, як процес передачі інформації між людьми за допомогою знакових систем [7]. На думку спеціалістів з менеджменту Е. Роджерса та Р. Агавала-Роджерс комунікація – процес, за допомогою якого певна ідея передається від відправника до одержувача з метою зміни поведінки одержувача [9, с.23].

Американський психолог Т. Шибутані зазначав, що комунікація – це, насамперед, спосіб діяльності, який полегшує взаємне спілкування та порозуміння між людьми. Різні рухи та звуки набувають статусу комунікативних, коли вони використовуються задля взаємодії [12, с.126]. Український вчений Г.Г. Поцепцов розглядав комунікацію як передачу інформації між двома автономними системами [8, с.14].

Ми поділяємо думку українського дослідника комунікації Г. Почепцова, який уважно аналізуючи ці визначення, прийшов до висновку, що уся велика кількість визначень не суперечать одна одній, вони лише доповнюють одна одну; кожна з дефініцій охоплює певний бік явища, даючи більш глибоке осягнення терміну «комунікації» [13, с.18].

Отже, комунікація - це зумовлений ситуацією й соціально-психологічними особливостями комунікаторів процес встановлення і підтримання контактів між членами певної соціальної групи чи суспільства в цілому на основі духовного, професійного або іншого єднання учасників комунікації, який відбувається у вигляді взаємопов'язаних інтелектуально-мислительних та емоційно-вольових актів, опосередкованих мовою й дискретних у часі й просторі, що пов'язані з процесами збору фактів, їх зберігання, аналізу, переробки, оформлення, висловлення та при потребі поширення, сприймання і розуміння, відбуваються з використанням або без нього різних знакових систем, зображень, звуків (письмо, жести, міміка та ін.), засобів комунікації (газети, журнали, аудіовізуальні програми й т. п.), засобів зв'язку (телефон, телеграф, транспорт тощо) і результатом яких є

конкретна інтелектуально-мислительна й емоційно-вольова поведінка співбесідника, конкретні результати його діяльності, прийняті ним рішення, що задовольняють членів певної соціальної групи або суспільства в цілому.

Як засвідчило вивчення наукової літератури з проблеми дослідження [3; 4; 10; 11], передовий педагогічний досвід завжди виступав важливим елементом загальної культури педагога, в якій відображалися знання, вміння, навички та індивідуальні риси його особистості, постійно розвиваючись, збагачуючись протягом усієї педагогічної діяльності. Оновлюваність педагогічного досвіду зумовлена постійними змінами у практичній педагогічній діяльності та освітніх надбаннях педагога. Педагогічний досвід виступає підґрунтям розвитку педагогічної науки. Позитивний та ефективний передовий педагогічний досвід за допомогою засобів масової комунікації стає культурно-освітньою реальністю суспільства. Значимість виявлення і поширення ефективних освітніх практик учителів, творчих педагогічних колективів завжди було визначено на державному рівні й вимагало необхідність створення умов для досягнення якісно нового рівня освіти.

Процес розповсюдження передового педагогічного досвіду є складним тривалим процесом, що має свої етапи, структуру. Аналіз наукових праць, методичних рекомендацій щодо висвітлення розглядуваного питання [1; 2; 5; 4; 11; 10] дозволяє виокремити три відносно самостійні етапи цього процесу, а саме:

- інформування про нові педагогічні ідеї, теорії, концепції, що стали науково-педагогічним підґрунтям передового педагогічного досвіду, про нові педагогічні проблеми, про сучасні досягнення педагогічної науки;
- повідомлення про практичне впровадження передового педагогічного досвіду, результати застосування

досліджень з науково-методичної проблеми, про роботу кращих педагогів;

- надання рекомендації та практичних порад широкій громадськості щодо можливості впровадження педагогічно цінних ідей.

У процесі дослідження було встановлено, що до основних напрямів діяльності засобів масової комунікації з розповсюдження передового педагогічного досвіду належать:

Інформаційний – поширення знань про ідеї, теорії, концепції, узагальнення інформаційних і методичних матеріалів щодо авторських освітніх ресурсів, ефективних педагогічних практик тощо; повідомлення про діяльність шкіл та колективів, які освоюють педагогічний досвід; досягнення творчих педагогів, педагогів-дослідників, педагогів-новаторів; розповідь самих учителів про власні новаторські прийоми в практиці, з ілюструванням повідомлення демонстрацією дидактичного матеріалу, дитячих робіт, в яких виражаються нові елементи досвіду, досягнуті результати.

Особливе місце займало знайомство з діяльністю вчителів-новаторів, показ фрагментів його уроків (В. Сухомлинського, В. Шаталова, М. Гузика та інших). У досвіді педагогів-новаторів чітко простежуються риси, що вирізняють їх педагогічну діяльність, розкривають індивідуальність. Проте в їхній роботі є й спільні риси, зокрема такі ідеї педагогіки співпраці: використання багатства стосунків у колективі з виховною метою; обмірковування форм і методів роботи з таким розрахунком, щоб діти взаємовиховувалися; прищеплення учням уміння аналізувати свою діяльність і стосунки; єдність педагогів і учнів у навчально-виховному процесі; навчання без примусу; оптимістичний погляд на учня, його можливості; формування в учня об'єктивної самооцінки і ставлення до навколишньої дійсності.

Комунікаційний – інформування про події професійного спілкування - засідання методичних об'єднань, педагогічних рад, семінарів, нарад науково-практичних конференцій конференцій, педагогічних читань, які були присвячені вивченню педагогічного досвіду, результатам впровадження досвіду того чи іншого вчителя, вихователя.

Навчальний – знайомство з методикою проведення уроків і позакласних заходів, дидактичним матеріалом, й іншими видами робіт вчителів.

Експертний – професійний аналіз окремих ідей, методик, підходів, оцінка оригінального, нового в досвіді окремих учителів з боку фахівців, пояснення, в чому полягає педагогічна цінність цих прийомів рекомендації щодо застосування на практиці.

Суб'єктами процесу передання ЗМК передового педагогічного досвіду виступають: автори, носії педагогічного досвіду, тобто педагоги, які демонструють власні досягнення педагогічному співтовариству; а також споживачі, користувачі педагогічного досвіду, які забезпечать більш високі якісні результати освітньо-виховної діяльності. Споживачами виступають як працівники педагогічної галузі: вчителі-практики, методисти, науковці, працівники системи післядипломної педагогічної освіти, представники неформальних структур, зацікавлені у просуванні кращих практик в освітнє середовище, так й представники інших професій, широка громадськість.

Об'єктами розповсюдження передового педагогічного досвіду стають: авторські програми, навчально-методичні посібники, підручники, педагогічні програмні засоби, електронні засоби навчання, методи, технології навчання, дидактичні матеріали – освітні ресурси, що пропонуються потенційним користувачам в узагальненому (осмисленому) структурованому та методично обґрунтованому вигляді-поясненні. Тому значення ЗМК у розповсюдженні передового педагогічного досвіду можна оцінювати з двох позицій:

вплив на широку аудиторію, що дозволяє популяризувати педагогічні знання, сприяє підвищенню педагогічній освіченості громадськості, що визначає загальний освітньо-культурний рівень суспільства;

вплив на учителів-практиків, що дозволяє їм осмислити, вивчити нові підходи та ідеї, порівняти з власним досвідом, застосувати його на практиці.

Аналіз історико-педагогічної літератури свідчить, що вже у 60-ті роки цілеспрямовано постало питання про виховну функцію радіо і телебачення. З'являлися, хоча і поодинокі, роботи, в яких відображалась роль засобів масової інформації в естетичному, моральному розвитку школярів: «Моральне виховання школярів» за редакцією І.С. Макаренка. - М.:Просвещение, 1969, А.А. Меншикова «Радио – детям». – М.:Знание, 1960, кандидатська дисертація В.І. Саперова «Використання радіомовлення в комуністичному вихованні учнів», 1969, збірник «Воспитание школьников во внеучебное время». Под.ред. Л.К. Балясной. – М.:Просвещение, 1971. Однак, науково-методичні розробки з питань ЗМІ на даний момент були майже відсутні.

У 70-ті роки здійснюються цілеспрямовані дослідження (статті, анкети, усні опитування, експертні оцінки) про роль і значення ЗМІ у вихованні школярів, які називалися могутнім фактором, здатним впливати на всебічний розвиток дітей поза школою.

Але, слід зазначити, що окремі публікації того періоду (див. «Массовая коммуникация и проблема психологи восприятия» // «Советское радио и телевидение», 1969, № 7) свідчили: специфіка вивчення впливу радіо і телебачення на дитину в значній мірі визначається особливостями сприйняття, ускладнено діями великої сукупності факторів, виступаючих у різних сполученнях один з одним і важко піддається не тільки організації, але й просто об'єктивному спостереженню ззовні.

Науковці, на основі проведених досліджень, підкреслюють, що радіо і телебачення для дітей і юнацтва є джерелом нових знань, активізації суспільної діяльності стимулювання творчості. Специфічні якості радіо і

телебачення позитивно впливають на розвиток пізнавальних інтересів дітей і підлітків. Тому учнів слід навчати слухати радіо і дивитися телепередачі, звертати увагу учителів у роботі з батьками на ознайомлення їх з основними принципами культури радіослухання і проглядування телепередач.

У статтях визначилися не тільки достоїнства ЗМІ, а й серйозні ускладнення і труднощі у практичному використанні їх можливостей. Так, підкреслювалось, що ставлення дітей до радіо телевізійних програм може бути різноманітними за своїм проявом: від уважного, усвідомленого емоційного сприйняття до пасивного, педагогічно нейтрального слухового або зорового відчуття. Дитину, зазначали вчені, виховує далеко не будь яке перебування у сфері функціонування телевізора.

У 70-х роках у школах монтувалися вітрини-бюлетені «Телебачення, радіо – школярам», вішався спеціальний ящик, в якій учні кидали свої пропозиції і заявки. Для запровадження програми та методики використання ЗМІ в школах для вчителів проводилися інструктивно-методичні заняття і практичні консультації, регулярно обновлялися стенди «Радіо і телебачення у комуністичному вихованні учнів». Крім того, були підібрані методичні розробки з окремих питань використання радіо і телебачення, підготовлені матеріали для організації педагогічної пропаганди серед батьків тощо.

Аналіз періодичної преси досліджуваного періоду свідчить про наявний досвід у школах з питань використання радіо і телебачення в навчально-виховному процесі. Так, у журналі «Советская педагогіка» за 1975 р., № 1 зазначалось, що у процесі роботи з різними групами учнів (за рівнем інтересів) використовувалися різні форми: спеціальні радіо телезавдання, обговорення програм центрального і місцевого віщання, конференції, диспути з даної тематики. Увесь комплекс планових заходів було спрямовано, по-перше, на максимальне використання в навчанні і вихованні учнів можливостей ЗМІ, на підвищення ефективності впливу передач; по-друге, ставилось завдання формування у школярів правильного ставлення до

радіо і телебачення, що вимагало від слухачів, глядачів певного рівня культури сприйняття.

На сторінках журналу підкреслювалось, що значний виховний ефект дає колективний перегляд і слухання передач. Діти знаходяться під впливом «емоційного зарядження», виникаючого у результаті колективного сприйняття. При обговоренні програм, здійснюються завдання морального виховання і формування учнів як повноцінних телеглядачів і радіослухачів. У школах, де активно запроваджується такий досвід, учні мали можливість краще бачити міру повноти свого сприйняття у порівнянні з іншими однокласниками, оцінити свою спостережливість, увагу, вірність зроблених висновків.

У 70-ті роки, як свідчить аналіз літератури, здійснювались експериментальні перевірки впливу ЗМІ на моральне виховання школярів. Доводилось, що завдання дорослих – навчити дітей дивитися і слухати передачі більш цілеспрямовано, щоб мотиви цієї діяльності були не тільки ситуативними, емоційними, але й, певною мірою, «раціоналістичними», як-то зв'язаними з головною діяльністю дитини – навчальною працею в школі, а також з його суспільними заняттями й інтересами.

Виконання радіо телезавдань, як переконував досвід роботи шкіл, ставило дитину в активну позицію (як слухача і глядача), яка за багатьма показниками повністю відрізнялася від повсякденного “спілкування” із ЗМІ. Підкреслювалось, що різноманітна інформація, що отримується школярами за допомогою радіо і телебачення, органічно “перехрещувалася” з інформацією, яку дає школа і активно використовувалась учнями під час відповіді на уроках, у громадсько-корисній діяльності.

У 80-ті роки встало питання безпосередньо про роль телебачення і радіо у пропаганді передового педагогічного досвіду. В останні роки з'явилися праці, присвячені виховній ролі телебачення і радіо. У них висвітлюються, переважно, шляхи і форми використання радіо і телебачення у вихованні підростаючого покоління: В.С. Собкин, А.В. Толстых.

Воспитательные возможности телевидения // Советская педагогика. – 1984.- №12. – С.29-33; Л. Школьник. Кто выбирает передачу // Советская культура. – 1985. – С.24; А.Я. Юрковский. Телевидение – поиски и решения. – М., 1983. – 215с. І цьому сприяли матеріали пленумів, рішення партійних з'їздів цього періоду, в яких зазначалась особлива роль ЗМІ, їх вплив на інтенсивність пропаганди передового педагогічного досвіду, на підвищення педагогічної майстерності наставників, педагогів.

Підкреслюючи роль ЗМІ у пропаганді передового педагогічного досвіду, В. Ожреховська зазначала її багатоплановий педагогічний, соціально-політичний і художньо-естетичний характер. Вона підкреслювала, що ЗМІ є резервом ефективного засвоєння досягнень педагогічної науки і передового досвіду. Засоби масової інформації покликані вміло пропагандувати педагогічну творчість – як основу праці вчителя, що містить: інтерес до дітей, розуміння учня, проникнення до його внутрішнього світу; здатність доступно викласти навчальний матеріал; змістовність, яскравість, переконливість мови; педагогічно-вольовий вплив на дітей, уміння організувати дитячий колектив; педагогічний такт і педагогічну вимогливість, високу культуру праці.

Аналіз періодичної літератури, шкільної практики свідчить, що ЗМІ в останні роки стали постійно висвітлювати питання реалізації шкільної реформи. Календарно-тематичний план телепередач включав три напрями: учням на урок, учням для позаурочного прогляду; для батьків і вчителів.

Передовий педагогічний досвід в телепрограмах з навчання основам наук пропонувалось пропагувати у всіх класах школи і за всіма предметами. Ці програми не тільки передавали зміст навчальної теми, але й допомагали засвоїти активні форми і методи навчання.

У 80-ті роки широко пропагувався досвід поєднання навчання з виробничою працею, що було провідною ідеєю тележурналу «Призвание», телепередачі «Знай и умей». Кращі майстри виробничого навчання, вчителя праці, вихователі, керівники гуртків завдяки телепередачам заохочували

школярів і учнів до науково-технічної творчості, розвивали інтерес дітей до конструювання та моделювання.

У цей період у плані пропаганди передового педагогічного досвіду велику роль відігравали, як відомо, зустрічі, що організовувалися в Останкіно і Політехнічному музеї з відомими вчителями і наставниками молоді В. Шаталовим, І. Зязюном, О. Захаренком, М. Палтишевим та інш.

У контексті передового педагогічного досвіду важливою і цікавою була художньо-публіцистична програма «После уроков». Змістом цієї програми були особливості роботи молодих вчителів з дітьми у позаурочний час. Програма містила дискусії про педагогічну майстерність, сюжети про пошук нових форм організації дозвілля школярів, про роботи в групах продовженого дня. Такі передачі, як «Большой педсовет», «Родительский день – субота» передавали інформацію про досягнення педагогічної науки, кращий педагогічний досвід в справі реалізації шкільної реформи. В них давалися відповіді на питання про хід реалізації шкільної реформи, професійної орієнтації підлітків, взаємодії сім'ї і школи, дітей і батьків.

В останні роки (кінець 80-х) – визнання педагогічної громадськості отримала передача «Урок без звонка». Сорок п'ять хвилин йшла мова про актуальні проблеми комуністичного виховання школярів. За час цих передач глядачі отримували можливість познайомитися з цікавим досвідом трудового навчання учнів в Средіберезівській школі Косовського району Івано-Франківської області, трудової загартованості старшокласників у навчально-виробничому цеху м. Дрогобича тощо. Пропаганда передового педагогічного досвіду здійснюється і телепередачею українського телебачення «Субботние встречи».

У 80-ті роки ХХ століття зверталась увага на розробку теоретико-методичних питань використання ЗМІ у навчальному процесі. Так, В. Ожреховська зазначала, що під час підготовки і трансляції теле і радіопередач важливо враховувати особливості сприйняття інформації. Теорія масової комунікації визначає три фази в комунікативному процесі:

- предкомунікативну, яка передбачає пробудження інтересу і привертає увагу до матеріалу;
- комунікативну – передачу інформації адресату;
- посткомунікаційну, яка є кінцевою метою всього циклу. Аудиторія може схвалити зміст передачі, а може залишитися байдужою, поставитися критично, або не погодитися з думкою авторів. Передача може досягти мети, або викликати зворотну дію, так звану реакцію бумеранга.

Особлива робота ведеться після перегляду телепередач. Питання, що задаються школярам – глядачам, повинні спрямувати їх спостережливість, забезпечити перехід від емпіричного пізнання до аналізу, порівняння, узагальнення фактів. У літературі, присвяченій проблемі ЗМІ наводилися найбільш типові питання, які слід задавати учителям у контексті ППД: питання, спрямовані на розуміння ідейно-художнього смислу телепередачі (Наприклад; «Які загальні риси з вашим досвідом роботи можна прослідкувати?»); питання, що спрямовані на усвідомлення інформації («Яка головна ідея досвіду?», «Які зміни передбачає дана методика в навчанні предмету?»); питання, що дають можливість вияснити, які нові уявлення і знання набули глядачі після перегляду телепередачі; питання емоційно-почуттєвого характеру («Що особливого привернуло увагу і запам'яталось у телепередачі?»); питання морально-етичного плану («Над чим передача заставляє задумуватися?», «Що стурбувало?»); питання проблемно-прогностичного характеру.

Визначаючи особливу роль ЗМІ у вихованні учнівської молоді, науковці підкреслювали, що вони:

- дозволяють здійснювати не тільки прямий, а й зворотній зв'язок з аудиторією. Наприклад, у передачі з Останкіно про досвід роботи С.М. Лисенкової встановлювалися прямі зв'язки з дирекцією школи, в якій працювала вчителька.

Це значно розширює можливості телепередач. особливе враження на глядачів здійснює пряма трансляція з місця події;

- завдяки різноманітної тематики (документальна розповідь про цікаві справи педагогічних і учнівських колективів; емоційних інтерв'ю з майстрами-педагогами) сприяють формуванню інтересу до передачі, до її змісту.

Радіо більш оперативно, ніж інші ЗМІ, повідомляє про важливі події і факти. Серед засобів впливу визначалися слово, акустичне оформлення (різноманітні голоси, звуки, шуми; створена в процесі монтажу композиція і її ритм), які підтримують увагу слухачів.

У справі розповсюдження ППД важливу роль відіграють, перш за все, назва передачі, вона орієнтує в змісті, викликає інтерес. Сприйняття також залежить від змісту і побудови передачі, яскравості музичного супроводження, уміння викликати і підтримати інтерес слухачів. Уведення до передач ігрових сцен і музичного оформлення дозволяє наблизити події до реального життя, посилити спрямованість тексту, поєднати пізнавальний інтерес та емоційний стан. Це дозволить підтримати інтерес до проблеми ППД і стимулювати до участі в його обговоренні. Розповсюдження ППД залежить від реалізації функції телебачення і радіо-організаційної, пропагандистсько-агітаційної, науково-пізнавальної, управлінської, а також виховної.

Таким чином, ЗМК набувають визначальної ролі в суспільстві, стають безпосередніми носіями та розповсюджувачами знання і значимої інформації. Масова комунікація є соціально обумовленим явищем, основною функцією якого є вплив на аудиторію через систему наявних сучасних каналів зв'язку за допомогою яких доводиться різноманітна інформація до широкої громадськості, суспільства. Серед засобів, що забезпечують комунікацію, прийнято розрізняти засоби масової інформації, засоби масового впливу і технічні засоби.

Засоби масової комунікації стали важливим чинником формування особистості, її світогляду та моделі поведінки, вони мають значні можливості здійснювати культурний, виховний, ідеологічний, політичний вплив на людей, формувати свідомість й навіть змінювати спосіб мислення громадян.

ЗМК, як соціально-педагогічному інституту, притаманні такі риси: соціальна природа, форми та технології впливу на свідомість людей. Зміст діяльності цього інституту складає інформування широких верств населення про моральні норми та правила поведінки, науково-педагогічні здобутки; розвиток духовної, естетичної, фізичної, трудової, правової культури аудиторії; поширення передового педагогічного досвіду й тощо.

Розповсюдження передового педагогічного досвіду засобами масової комунікації реалізується у інформаційному, комунікаційному, навчальному та експертному напрямі.

Список використаних джерел

1. Афанасьев В.Г. Социальная информация. / В.Г. Афанасьева. – М.: Наука, 1994. – 199 с.
2. Баришполець О. Чинники впливу засобів масової інформації на аудиторію // Соціальна психологія. – 2004. – № 4 (6). – С.61–70.
3. Жилавская И.В. Медиаобразование молодежной аудитории / И.В. Жилавская – Томск: ТИИТ, 2009. – 322 с.
4. Жукова Я., Шишков Ю. Модели массовой коммуникации. Научный отчет / Я. Жукова, Ю. Шишков. – М.: Гостелерадио СССР, 1989. – 226 с.
5. Квіт С. Масові комунікації / С. Квіт. – Підручник. – К.: Вид. Дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 206 с.
6. Массовая информация в советском промышленном городе. Опыт комплексного социологического исследования. / Под ред. Б.А. Грушина, Л.А. Оникова. - М.: Политиздат, 1980. – 446 с.
7. Онуфрієнко Г. Термін комунікація в поняттєвому вимірі й лінгвістичному контексті / Галина Онуфрієнко, Анастасія Черневич //

- Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології» – 2010. – № 67. – с.154–160.
8. Почепцов Г.Г. Теорія комунікації. – К.: Видавничий центр «Київський університет», 1999. – 308 с.
 9. Роджерс Э.А. Коммуникации в организациях / Э.А. Роджерс, Р. Агавала-Роджерс; пер. с англ. – М.: Экономика, 1980.
 10. Фатеева И.А. Медиаобразование: теоретические основы и опыт реализации / Монография. – Челябинск: Челяб. гос. ун-т, 2007. – 270 с.
 11. Федоров А.В. Медиаобразование / А.В. Федоров: История, теория и методика. – Ростов-на-Дону: Изд-во ЦВВР, 2001. – 708 с.
 12. Шибутани Т. Социальная психология / Т. Шибутани; пер. с англ. – М.: Прогресс, 1970. – 535 с.
 13. Шмарчук В.И. Опыт освоения студентами ТСО / В.И. Шмарчук // Советская педагогика. – 1978. – № 5. – С.95–101.